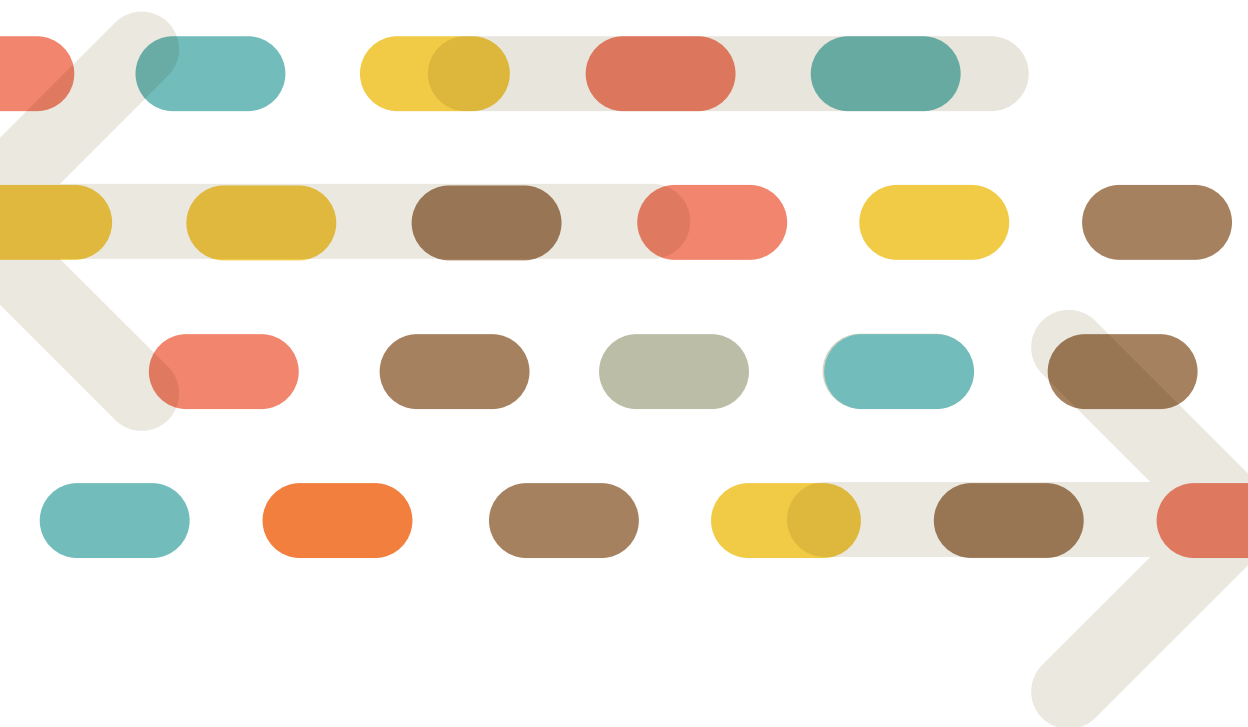

Ekonomia kritikoko unibertsitate- irakaskuntzaren eta egungo erronken arteko konexioari buruzko diagnostikoa:

MUGAK INGURUNE INSTITUZIONALEAN,
IRAKASLEEN ESTRATEGIA PEDAGOGIKOAK ETA
IKASLEENTZAKO EGOKITZAPENA.

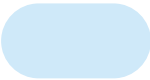

1. Ikerketa- eta analisi-prozesua

Gaur egun, nahiz eta ezagutza zientifikoek aniztasun-kuota handiagoak lortu dituzten ekonomiaren irakaskuntzan unibertsitateko diziplina gisa, hurbilketa neoklasikoak nagusi izaten jarraitzen du. Korrante nagusiak ekonomian sustatutako irakaskuntza edozein berrikuspen kritikorekiko iragazgaitza da, eta ez ditu mugak eta aplikagarritasuna planteatu ere egiten, estatistikan eta analisi kuantitatiboan zentralizatutako irakaskuntza zeharkako egitean, ikuspegi metodologiko eta analitiko desberdinak baztertuz.

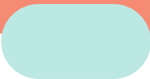
Era horretan, korrante heterodoxoak aukerako irakasgaietara, irakaskuntzaren berrikuntzarako espaziora edo irakasleen proposamen tematikoetara alboratzen dira, eta horiek periferikoak eta gutxietsiak izaten amaitzen dute.

Hala ere, muga horiek izan arren, irakasleek jakin izan dute oztopoak gainditzen, aurreko lanetan identifikatutako hainbat estrategiaren bidez, kontzeptuak elkarri lotzeko aukera ematen duten gaiak txertatuz eta prestakuntzan

eskatutako gaitasunak baliatuz, ekonomiako eskoletan nahiz haien irakaskuntzak unibertsitate-prestakuntza osatzen duenetan.

Ikerketa honen helburuak izan dira prestakuntza- eta baliabide-arloko premiak identifikatzea eta aztertzea Ekonomia Kritikoaren unibertsitate-irakaskuntzan, unibertsitateko irakaskuntza hori gaur egungo arazo sozio-ekonomikoekin birkonektatze aldera.

Horretarako, zenbait helburu espezifiko ezarri ziren, zer aztertu nahi zen eta nola galdetuko zen behar bezala definitzen laguntzeko.

- Ekonomia kritikoaren irakaskuntzaren testuingurua, ingurune instituzionalaren inpaktua eta horren gaineko unibertsitate-politika aztertzea.
- EIrakasleen estrategia pedagogikoak aztertzea irakaskuntzan ekonomia kritikoko edukiak txertatzeko.
- Ikasleei buruzko analisia egitea, adibidez, ekonomiaren irakaskuntza ikuspegi kritikotik sakontzeko duten interesa edo motibazioa bezalako alderdiak kontuan hartuta.
- Ekonomia kritikoaren irakaskuntza errazten duten aliantzak eta kanpoko laguntzak nahiz unibertsitateak irakaskuntza heterodoxoa garatzeko edo bultzatzeko egiten dituen jarduera osagarriak identifikatzea.

Esparru epistemologikoa Ekonomiako irakaskuntzaren ikerketan oinarrituz, neurri handi batean Mugarik gabeko Ekonomialariek eginda, lantaldeak landa-lana egin zuen 2022ko azarotik 2023ko martxora bitartean, Espainiako

unibertsitate publikoetan ekonomia heterodoxoaren ikuspegi ezberdinen irakaskuntzan (Ekonomia Feminista, Ekologikoa edo Marxista, besteak beste) profil garrantzitsua duten irakasleen diskurtsoa aztertzeko. Horretarako, 9 autonomia-erkidegotako Espainiako 10 unibertsitatetako 20 irakaslek (8 emakume eta 12 gizon) parte hartu zuten, eta elkarrizketa erdi egituratu sakona egin zitzairen.

Elkarrizketekin batera, online inkesta bat egin zen ekonomiako ikasgaietako ikasleen iritziak jasotzeko, irakasle-kolektiboaren diskurtsoa gai batzuen inguruan kontrastatzeko eta osatzeko asmoarekin:

- Ekonomiaren helburua eta horrek Gizarte Zientzien eremuan duen garrantzia.
- Ikasleen hurbiltasun erlatiboa Ekonomia Kritikoaren eta haren ikuspegiaren ikerketak oinarri dituzten gai batzuekiko (Ekonomia Feminista, Demokrazia Ekonomikoa, Justizia Fiskala eta Ekonomia Ekologikoa).
- Irakaskuntzaren esparruan egindako metodologia didaktiko eta jarduera osagarriekiko dituzten lehentasunak.

Inkesta web orrialde batean jarri zen. Batez ere, pentsamendu heterodoxoen eskoletatik ekonomia irakasten zuten irakasleen ikasleak lortu nahi ziren. Inkesta Mugarik Gabeko Ekonomialarien eta elkarrizketatutako irakasleen lankidetzarekin inplementatu zen, haiek gonbidapenak helarazi baitzizkieten beren ikasleei nahiz normalean lankidetzan aritzen diren irakasleen ikasleei.

Online inkestaren jarduera-aldian zehar, 116 pertsonak hartu zuten parte, batik bat 13 unibertsitate publikotako eta unibertsitate pribatu bateko graduiko ikasleek, hainbat autonomia-erkidegotakoek, gehienak Andaluziakoak, Extremadurakoak eta Euskadikoak. Inkestaren ezaugarriak direla-eta, interesgarria litzateke Mugarik Gabeko Ekonomialariek ikasleekin aldizka erabiltzen jarraitzea, etorkizunean kasuen bolumenak estatistika-analisi inferentziala egiteko aukera eman dezan.

2. Ikerketaren ondorio nagusiak

Irakasleei egindako elkarrizketetan ateratako esperientziak sakon aztertu ondoren, agerian geratu da Espainiako unibertsitate-sistema publikoan Ekonomiaren irakaskuntzan ikuspegi anitza sartzea mugatzen duten zailtasun instituzional nagusiak unibertsitate-jardueraren beraren antolamendutik datozela.

Pizgarri akademikoen sistemarekin batera, unibertsitateetako irakaskuntzaren plangintzak eta antolamenduak ekonomia unibertsitatean irakasterakoan korrante neoklasikoa nagusi izatea sustatzen dute.

Duela hamarkada batzuetatik hona, eta unibertsitate-esparruan lege-erreforma bakoitza egin ondoren, unibertsitateko ekonomia kritikoaren estatusak garrantzia galdu du. Ikuspegi kritikoa izan lezaketen irakasgaiak eta gaiak bigarren maila batean utzi dira, eta, aldi berean, ikasgeletan katedra-askatasunaren marjina pixkanaka murrizten joan da, zuzendaritzakoagoak diren irakaskuntza-programen mesedetan.

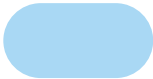
Ekonomiaren irakaskuntzari dagokionez, irakasleen artean nagusi da adierazpen teknikoenera murriztutako irudi orokorra, postulatu neoklasikoen erreprodukzioa akritikora bideratua eta ikasleen zati handi batek kritikarik egin gabe partekatua. Aldiz, ekonomiaren ikuspegi kritikoak hobeto onartzen dituzte ikasleek gradu-ondoko zikloetan edo Gizarte Zientzietako eta Zientzia Teknikoetako karreretan, eta irakasleek ere aukera handiagoa dute Ekonomiari buruzko ikuspegi pluralagoa duten edukiak emateko.

Irakasleentzat, pentsamendu-korrante nagusiekin bat ez egitea oztopo bat da beren ibilbide profesionalean, departamentuak ortodoxiaren nagusitasunera bideratuta dauden testuinguru batean, ikuspegi unibertsalistak giza baliabide eta baliabide material gehiago baititu.

Aldi berean, pizgarri akademikoen eta argitalpen zientifikoen sistemak ikertutako irakasleen egitekoa logika merkantilisten eta produktibisten mende jartzen du.

Testuinguru horretan, prestakuntza pluralistago batek irakasleen lan militantearekiko mendekotasun handia du, horrek berekin dituen kostu pertsonalekin. Gainera, horri gehitu behar zaio belaunaldi-erleborik ez izatea eta irakasle kritiko eta konprometitu gero eta gutxiago izatea.

Modu horretan, paradigma kritikoak konbentzionalak baino desabantaila handiagoa du unibertsitate barruan garatzeko, eta bide hori hautatzen dutenei kostua eta boluntarismoa eskatzen die. Irakasleen prestakuntza integralerako garrantzitsutzat jotzen diren gaiak, ikuspegi kritikoa dutenak, Pentsamendu Ekonomikoaren historia, esate baterako, irakaskuntza-programaren gutxiengo bat dira.

Irakasleen kolektiboak garrantzi handiagoa ematen dio ekonomia kritikoaren irakaskuntzaren helburuari, ikasleen autonomia indartzeko enplegarritasunaren gainetik. Ezagutzak itzultzeko eta errealitate espezifikoetan modu kritikoan kokatzeko duten gaitasuna bultzatu nahi dute, ikuspegi hegemonikoetatik maneiatzen diren merkantilizazio eta indibidualizazio-prozesuen aurrean.

Ikasleek ekonomia kritikoko gaiekiko motibazioa izatea kezka handia da ikerketa honetan ordezkaturako irakasleentzat, eta, oro har, ezagutzak eskuratzeko eta horiek sakontzeko benetako interesa erakusten duten ikasleen ehunekoa gutxiengoa da. Ikasteko faktore gisa, ikasgelan eta jarduera osagarrietan parte hartzea egiturazko elementuak dira irakasle-kolektiboaren kezketan.

Ekonomia heterodoxoaren berezko ezagutzak eta tresnak eta ikuspegi kritikoak transmititzeko ahalegina orokortzen da, estrategia pedagogikoen ahalik eta kopuru eta aniztasun handiena erabiliz nahiz ikasgelan ikasleen presentzia aktiboa sustatuko duten irakaskuntza-metodologia egokiak erabiliz, haien segurtasuna eta gaitasunak indartzeko eztabaidetan eta jendaurrean parte hartzean.

Ikerketa honetan, hainbat estrategia pedagogiko, kognitibo, metakognitibo, sozioafektibo, teknologiko eta ludiko kultural deskribatu dira, eta horiek erakusten dute irakasleek ikasleen prestakuntza ekonomiko kritikorako zenbateraino inplikatu eta ahalegindu behar duten.

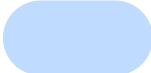
Ekonomia kritikoko irakasleen artean ohikoena da ikasleak mobilizatzeko estrategia eta jarduera batzuk edo besteak esperimentatzea, eta ikaskuntzaren emaitzak lortzeko beharrezkoak diren trebetasunak eta ezagutzak garatzea; modu horretan, ikasleen aurrean jarduera eta baliabide ugari zabaltzen saiatzen dira.

Hala ere, ikuspegi pedagogiko zabal bat falta dela ikusten da, irakasleen ahaleginei estaldura emango diona, ikaskuntza-prozesua benetan eraldatzeko estrategia pedagogikoak ezin baitira izan ikasgelan berrikuntza pedagogikoak txertatu nahi izatetik eratorritako agregatuak.

Irakaskuntza-programan ikuspegi kritikoaren tronkalekotasuna falta da, ikasleek beste ikasgai batzuetan jarraitzeko aukera izan dezaten. Beraz, ekonomia kritikoko irakasgaiak isolatuta eta konexiorik gabe geratzen dira, eta ikuspegi konbentzionalek eskatutako gaitasunak ezartzen dira.

Ekonomia irakasten dutenek hezkuntza-eredu tradizionalak bultzaturiko ikaskuntza memoristikoaz haratago ezagutzak eraikitzeko ikasleak gai izatea sustatzea espero dute eta teoria ekonomiko alternatiboetatik sortutako ereduak, teoriak eta proposamenak praktikan jartzea, besteak beste, ezagutzak pertzepzio partikularretatik berreraikitzen eta aberasten dituzten bitartean.

Ikasgelan irakaskuntza konbentzionalaren esparrutik kanpo egindako jarduera akademikoetan ikasleen parte-hartzeari dagokionean, asoziazionismoaren maila baxua nabarmentzen da, eta bizitza akademikoan garrantzia galdu duen alderdia dela esaten da batik bat. Ikasleei dagokienez, badira zenbait arazo haien ikaskuntza-harremanean, eta ekonomia kritikoko prestakuntza baldintzatzen dute.

Txosten honetan, testuinguru historiko jakin bateko gazteen kolektiboari buruzko begirada berezia jasotzen da, eta gertaera historiko horiek sakonki eragindako erakunde formal eta informaletan sozializatzen da.

Ehun urteko edo belaunaldiko talde gisa, egun ikasketak egiten ari diren unibertsitateko pertsona gehienak (90eko hamarkadaren erdialdetik 2010eko hamarkadaren erdialdera bitartean jaioetakoak) belaunaldi posmilenailekoak edo Z belaunaldikoak dira.

Gizarte digitalaren sendotze-
garaietan jaio ziren, eta Atzerapen
Handian hazi dira, terrorismoaren
mehatxuak, desplazatutako pertsonen
mugimendu masiboak, gobernantza
politikoaren eta finantza-
ezegonkortasunaren krisiak eta
langabeziak astindutako munduan.

COVID-19aren pandemiak konfinamendu-neurriak eta 2020ko osasun-sistemaren kolapsoa ekarri zituen, eta oraindik ere ondorio sozio-ekonomikoak eragiten ari da maila globalean.

Horrek guztiak bere nortasuna eta etorkizuneko planak ziurgabetasun eta konplexutasun handiko testuinguru sozial batean eraikitzen dituen belaunaldi egin du.

Internet mundu-mailan zabaltzearekin batera jaiotako ikasleen lehen belaunaldia dugu. Internet erabat erabiltzen dute beren gailu elektronikoetan (batez ere, mugikorra), eta horietan informazioa, prestakuntza, entretenimendua eta sozializazioa jasotzen dituzte.

Natibo digitala izateak, ordea, ez du esan nahi gailu digitalak modu adituan erabiltzen direnik.

Horrek eragin handia du irakaskuntza-ikaskuntza ingurunean; izan ere, ikasleak teknologikoki ekipatuagoak daude aurreko belaunaldietako irakasleak baino, eta horrek areagotu egiten du heziketa, orientazioa eta gainbegiratzea eskatzen duten hezkuntza-prozesuen konplexutasuna.

Gailu digitalen erabilera-kulturari dagokionean, oro har kezka nagusi da ikasleek duten arreta-gaitasunarekiko, irakurtzeko eta idazteko gaitasunak garatzearekiko eta liburua tresna gisa erabiltzeagatik bereziki. Oro har, gehienek uste dute, Ekonomian, EAZn eta antzeko izaerako karreretan, Gizarte Zientzietako beste karrera batzuetan baino gutxiago irakurtzen dela.

Ekonomiaren irakaskuntza egungo erronkekin birkonektatzeko, irakasleen artean lankidetza aktiboa behar da, ikerketa honetan aipaturiko mugak gainditu ahal izatearren.

Irakasleek uste dute ezagutzak eta jardunbide egokiak trukatzeko eta lanean indarguneak zabaltzeko espazioak aurkitu behar direla. Eztabaida tematikoa eta edukien berrikuspen kritikoak errazten dituzten espazioak biderkatuta, irakaskuntza-eskema konbentzionalak erreproduzitzea nahiz norberaren pentsamendua eta ekintza heterodoxoa geldiaraztea saihestuko luke. Ildo horretan, irakaskuntza-metodologiei buruzko eztabaidak beharrezko espazioa eta denbora eman ditzake.

3. Unibertsitatean ekonomia heterodoxoen irakaskuntza eta ikuspegi kritikoak sustatzeko gomendioak

Azkenik, Espainiako ekonomiako unibertsitateetan, ekonomia heterodoxoen eta ikuspegi kritikoaren irakaskuntza sustatzeko etorkizunean egin beharreko lanerako gomendio gisa, diagnostiko honen esparruan elkarriketatutako irakasleek nabarmendu dituzten proposamen batzuk aurkezten ditugu. Gainera, proposamen horiek ikasleek egindako inkestan adierazitako lehentasunekin koherenteak dira.

• **Ikuspegi kritikoetan espezializatutako prestakuntza aurreratuko ikastaroak egitea unibertsitateko irakasleentzat eta ikerlarientzat.** Ildo horretan, irakasleentzako eta ikertzaileentzako prestakuntza akademikoko jarduerak antolatzea proposatzen da, ekonomiaren barruko korrante heterodoxo eta ikuspegi kritikoaren inguruan (ekonomia ekologikoa, ekonomia

feminista, justizia fiskala, eta abar) eta ez soilik ekonomialarientzat; aldi berean, postulatu neoklasikoak eta errealitate ekonomikoa aztertzeke tresnek egungo erronkak azaltzeko dituzten mugak modu kritikoan berrikustea eskatzen da.

• **Etengabeko prestakuntza irakasleen ordezeko estrategia pedagogikoetan, batez ere sartu berrien, ikertzaileen eta bekadunen ordezeko estrategietan.** Hemen sartzen dira klase magistrala protagonista gisa gaitzea dakarten estrategia pedagogikoak, irakasleei gaitasun eta segurtasun handiagoa emango dietenak horiek modu eraginkorrean gauzatzeko, ikasgelako prestakuntzaren eta akonpainamenduaren bidez. Beste proposamen bat da ekonomia kritikoko biltzar eta mintegietan estrategia pedagogikoak erakusteko eta trukatzeko guneak izatea.

• **Irakasleei irakaskuntza-merezimenduak egiaztatzeke eta errekonozitzeke proposamena egitea.** Premiazkoa da irakasleei irakaskuntza-merezimenduak egiaztatzeke eta behar bezala aitortzeke proposamenak egitea, irakasle kritikoek unibertsitate-erakundeetan eta ANECAN eragina izateke tresna bat izan dezaten.

• **Ekonomia kritikoko irakasleak sustatzea eta babestea irakaskuntza-berrikuntzako proiektuak egiteko.** Ekonomia heterodoxoen eta ikuspegi kritikoen irakaskuntza zabaltzen laguntzeko modu bat interesatuta dauden irakasleak sustatzea eta laguntzea izan daiteke, berrikuntza pedagogikoko proposamenak egiteko, eta inpaktua ebaluatzeko eta segimendua egiteko eta emaitzak sistematizatzeko eta hedatzeko tresnak eta metodologiak ematea irakaskuntza- eta ikaskuntza-espazioetan.

• **Ebaluatzeko sistema alternatiboen proposamen baliozkotuak egitea eta sistematizatzea ikasleentzat.** Lehendik dauden ebaluazio-metodologiak sistematizatzea proposatzen da, proposamen pedagogiko alternatiboetatik abiatuta, hausnarketarako, autoebaluaziorako, gaitasun kritikoen bilakaera-errubriketarako, etengabeko ikaskuntzarako eta abarretarako estrategiak baitituzte. Era berean, horiek unibertsitateko administrazio- eta irakaskuntza-errealitatera egokitzea proposatzen da.

• **Ikasleak pentsamendu kritikorako gaitasunetan trebatzeko programak egitea.** Ekonomia kritikoko irakasleek proposatzen dute gaitasunak berrirakurtzea; hau da, ikasle parte-hartzaileak, gogoetatsuak eta pentsamendu kritiko eta konplexurako autonomia

eta gaitasuna dutenak sustatzeko behar direnetara bideratzen da gehiago. Gaitasun horiek ebaluagarriak eta egiaztagarriak dira, eta prestakuntza akademikoari balio erantsia ematen dioten mikrokredentzial programen parte izan daitezke.

• **Mintegietarako, klase praktikoetarako, klaseetara tartera gonbidatzeko tea irakaskuntza partekaturako adituak hautatzeko eta eskaintzeko programak.**

Ekonomia kritikoa adituak diren pertsonak gonbidatzeko aukera mugatu egiten du pertsona egonkorragoak edo lehen mailakotzat jotzen diren eta publiko handiagoa deitzen duten pertsonak eskuratzeko behar adina baliabide izateko aukerak. Adituek parte hartzeko laguntza-programak mugatuak dira, eta, askotan, departamentuetan botere handiagoa duten irakasleek hartzen dituzte edo ekonomia ortodoxoan erreferenteak diren pertsonak parte hartzeko dituzten baldintzengatik sustatzen dira.

• **Ezagutzaren eraikuntza kolektiborako espazioak sortzea irakasleen eta ikasleen artean, kanpoko agenteek bideratuta.** Irakasleek eta ikasleek denbora eta giro egokia izateko espazioak, korrante ezberdinei buruz

eztabaidatzeko, gai ezberdinen funtsezko planteamenduak gaindituz. Halaber, irakasle kritikoak biltzeko balio behar dute.

• **Ekonomia kritikoko material pedagogikoak, metodologia aktiboetara egokituak, eta dibulgazio akademikoko dokumentu zuhurrak eta erraz irakurtzeko eta eskuratzeko modukoak lantzea.** Dokumentu akademiko sendo eta zorrotzak behar dira postulatu ez-neoklasikoetatik; hots, orotariko material heterodoxoak eta unibertsitateko irakaskuntzan ezartzen errazak diren eskuliburuak, aurreko belaunaldietatik bestelako ezagutza ulertzeko moduak dituzten ikasleekin.

• **Datu ekonomiko eta sozialen gune eskuragarriak sortzea.** Irakasleek proposatu dute datuak sortzea eta biltzea, ikuspegi kritikoetan irakastea bultzatzeko eta teoria ekonomiko klasikoak betetzen ez direla erakusteko. Ikasleek ulertzen dute kasu ortodoxoak gaizki planteatuta daudela, errealtate sozial eta ekonomikoaren datuekin postulatu ortodoxoak ez direla betetzen eta eredu irrealetan eraikita daudela jakiten dutenean.

